

Бояринова К.О., к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТОВНИХ ОЗНАК ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗІ СПОРІДНЕНИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ КАТЕГОРІЯМИ

Бояринова К.О. Компаративний аналіз змістовних ознак економічної функціональності підприємства зі спорідненими економічними категоріями. У статті розкриваються визначені ключові змістовні ознаки економічної функціональності підприємства з урахуванням компаративного аналізу зі спорідненими економічними категоріями (економічним потенціалом, ефективністю, результативністю, продуктивністю підприємства): а) експлуатаційна придатність підприємства для виконання функцій розвитку суб'єктів зовнішнього середовища, задоволення економічних інтересів суб'єктів екосистеми на основі надання ними прав у задоволенні потреби; б) здатність до зміни стану функціонування в розвитку підприємства на основі дієздатності у виконанні економічних функцій комплексом внутрішньо-організаційних складників підприємства; розширене та інноваційне відтворення ресурсів, потенціалу, здатностей та досвіду функціонування підприємства на основі матеріалізованих та нематеріалізованих факторів виробництва; в) швидкість зростання в динаміці економічної віддачі залежно від підвищення економічної потужності завдяки трансформації економічного інтересу в корисний результат.

Ключові слова: економічна функціональність, потенціал, ефективність, результативність, продуктивність, ключові змістовні ознаки, компаративний аналіз.

Бояринова Е.А. Компаративный анализ содержательных признаков экономической функциональности предприятия с родственными экономическими категориями. В статье раскрываются идентифицированные ключевые содержательные признаки экономической функциональности предприятия с учетом сравнительного анализа с родственными экономическими категориями (экономическим потенциалом, эффективностью, результативностью, производительностью предприятия): а) эксплуатационная пригодность предприятия для выполнения функций развития субъектов внешней среды, удовлетворение экономических интересов субъектов экосистемы на основе предоставления ими прав в удовлетворении потребности; б) способность к изменению состояния функционирования в развитии предприятия на основе дееспособности в исполнении экономических функций комплексом внутриорганизационных составляющих предприятия; расширенное и инновационное воспроизводство ресурсов, потенциала, способностей и опыта функционирования предприятия на основе материализованных и нематериализованных факторов производства; в) скорость роста в динамике экономической отдачи в зависимости от повышения экономической мощи благодаря трансформации экономического интереса в полезный результат.

Ключевые слова: экономическая функциональность, потенциал, эффективность, результативность, эффективность, ключевые содержательные признаки, компаративный анализ.

Boiarynova K.O. Comparative analysis of intrinsic features of enterprise economic functionality with related economic categories. The article considers identified key intrinsic features of a category enterprise economic functionality, taking into account results of comparative analysis of this category and related economic categories (economic potential, efficiency, effectiveness, and productivity): a) exploitation usefulness of the enterprise for performing functions of development of external environment subjects, meeting economic interests of ecosystem subjects due to endowing them with rights to satisfaction of their needs; b) an ability to change the state of functioning in the process of enterprise development due to capacity in performing economic functions on the part of internal organizational units of the enterprise; extended and innovative reproduction of resources, potential, abilities, and experience of enterprise functioning with the use of tangible and intangible production factors; c) a rate of growth of economic output dynamics depending on the economic capacities increase, which arises due to transformation of the economic interest into a useful result.

Keywords: economic functionality, potential, efficiency, effectiveness, productivity, key intrinsic features, comparative analysis.

Постановка проблеми. Встановлення змістовних ключових ознак категорії економічна функціональність підприємства потребує її розгляду порівняно зі спорідненими економічними категоріями для формування наукового підґрунтя якісного функціонування промислових підприємств з установами причинно-наслідкової спроможності, вираженої в динамічному ефекті в стані розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спорідненими економічними категоріями економічної функціональності підприємства доцільно вважати економічний потенціал, ефективність, результативність, продуктивність діяльності підприємства. Дослідженню зазначених категорій присвятили свої праці такі вчені, як: Г.Г. Надворная [1], Ф.І. Євдокимов, О.В. Мізіна [3], М.М. Жудро [4], Т.В. Якимчук [7], Е. Нілі, К. Адамс, М. Кеннерлі [8], О.М. Рац [10], О.А. Кравченко, В.В. Ільницький, О.І. Ульяновський [12], А.І. Ковальов, А.С. Зенкін [13], О.І. Олексюк [14], А.Н. Тищенко, Н.А. Кизим, Я.В. Догадайло [16], В.А. Парфенов [17], В.О. Єременко [18], Б.Ю. Сербіновський [20], Л.В. Капінус [21]. Конкретизація змісту категорії «економічна функціональність підприємства» та встановлення ключових відмінних ознак потребують компаративного аналізу із зазначеними економічними категоріями.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення ключових змістовних ознак категорії «економічна функціональність підприємства» з урахуванням компаративного аналізу зі спорідненими економічними категоріями.

Виклад основних результатів. Економічна функціональність підприємства відображає причинно-наслідкову спроможність, виражену в динамічному ефекті в стані розвитку. Спроможність, можливість підприємства методологічно належить такій економічній категорії, як потенціал. Змістовними ознаками тлумачення економічного потенціалу підприємства є його вираження через сукупність ресурсів, резервів та процесів [1]; відображення потенційних можливостей для досягнення економічного ефекту [2]; здатність продукувати результат діяльності підприємства [3]; функцію динамічного економічного стану [4]. Таким чином, потенціал відображає потенційні можливості, сукупність ресурсів, функцію динамічного стану, однак не визначає пролонгований результат їх застосування, який би виражав експлуатаційну придатність підприємства, корисність, надійність для середовища функціонування, власників та власного внутрішньоорганізаційного розвитку.

Під придатністю розуміється якісний стан задоволеності певним вимогам, відповідність певним цілям, призначенню [5]. Тобто економічна функціональність відображає якісний стан підприємства, за якого досягається відповідність його внутрішньоорганізаційної системи економічному призначенню для корисного використання в процесі функціону-

вання. Корисність є категорією, що застосовується для характеристики результатів, ефективності економічних рішень або діяльності [6], тому економічну функціональність доцільно порівняти з категоріями, що визначають ефекти та результати діяльності. Такими економічними категоріями вважаються ефективність, результативність, продуктивність.

Для конкретизації змістовних ознак категорії «економічна функціональність підприємства» розглянемо зазначені категорії з урахуванням спрямованості дії та специфіки оцінювання: а) впливу зовнішнього спрямування: 1) розвиток зовнішнього середовища – як форма прояву впливу підприємства на зовнішнє середовище, через отриманий ефект ведення господарської діяльності; 2) задоволення потреб та запитів – як вплив на середовище безпосереднього оточення через вихідні ефекти діяльності; б) дії внутрішнього спрямування: 1) формування здатності ведення діяльності – ефект зворотного зв'язку розвитку заділу та базису для спроможності подальшої діяльності й функціонування; 2) ціледосягнення – як відображення дії на досягнення цілей діяльності, функціонування; в) критерії оцінювання.

Поняття ефективності діяльності підприємства визначають такі змістовні ознаки, як (табл. 1): а): 1) роль підприємства у розвитку зовнішнього середовища (економічна ефективність підприємства відображає не лише раціональність споживання виробничих ресурсів, а й показує роль підприємства в розвитку економіки країни в цілому [7]); 2) задоволення потреб зацікавлених сторін (для задоволення побажань і потреби зацікавлених сторін з урахуванням власних інтересів [8]); б): 1) дієвість здатності давати певний ефект (ефективність – це не просто властивість процесу функціонування системи, що відбивається в її здатності давати певний ефект, а дієвість такої здатності, тобто результативність, співвіднесена з ресурсними витратами [9]); 2) здатність до стійкої життєдіяльності (ефективність функціонування підприємства – це комплексна характеристика, яка відображає ступінь використання ресурсних витрат, спроможність досягати поставлених цілей та здатність до стійкої життєдіяльності у конкурентному ринковому середовищі [10]); 3) успішність та спроможність досягати поставлених цілей (ефективність вважається показником успішності функціонування системи в досягненні цілей [11]); в) головний критерій ефективності – прибуток і рентабельність [12].

Змістовними ознаками результативності діяльності підприємства є: а) задоволення запитів споживачів та сприяння руху в напрямі орієнтирів, обраних суспільством (результативність – це показник того, що вироблена продукція, а також кінцеві результати роблять внесок у досягнення будь-яких конкретних цілей підприємства: задоволення запитів споживачів, отримання певних результатів у бізнесі, сприяння руху у напрямі орієнтирів, обраних

суспільством [13]); б) 1) філософія ведення господарської діяльності (водночас час є цілісною філософією ведення господарської діяльності, у складі якої використовуються підсистеми ідентифікації зв'язків, вимірювання наслідків економічних процесів, менеджменту за результатами тощо [14]); 2) ступінь досягнення цілей підприємства (економічний результат функціонування підприємства, що характеризує правильність і рівень досягнення поставлених цілей шляхом виконання необхідних робіт із мінімально можливими витратами [15; 16]); в) критерій виміру – ступінь отримання запланованого результату [12].

Продуктивність діяльності підприємства характеризується такими змістовними ознаками, як: а) корисність витрат [17], ефективність використання ресурсів для задоволення споживчих продуктивних потреб [18]; б) здатність виробляти корисну продукцію та зберігати конкурентоспроможність [19], якість організації виробничої системи [20]; в) критерій виміру – зміна обсягів виробництва, продажу й витрат ресурсів [21].

Економічна функціональність підприємства на протигагу дослідженням економічними категоріям спрямована на встановлення низки відмінних ознак та розкриває спроможність підприємства виконувати покладені на нього економічні функції. Функціями вважаються: 1) діяльність, роль об'єкта в межах певної системи, до якої він належить; 2) вид зв'язку між об'єктами, коли зміна одного з них спричинює зміну іншого, при цьому другий об'єкт також називається функцією першого [22].

Дослідження науковців окреслюють функції підприємства в середовищі його функціонування. Зокрема, В.В. Зотов, В.Ф. Пресняков, В.О. Розенталь розглядають системні функції підприємства так: а) основна економічна функція – господарсько-технологічна; б) аспективні функції: культурна, політична, демографічна, екологічна [23]. Функції виробничого підприємства доцільно розподіляти на внутрішні, зовнішні та сполучні спрямування: а) функції зовнішнього спрямування: сплата податків, виконання обов'язкових та добровільних внесків і платежів до бюджету та інших фінансових органів; дотримання діючих стандартів, нормативів, державних законів [24]; б) функції внутрішнього спрямування: матеріально-технічне забезпечення виробництва на підприємстві; управління та організація праці персоналу на підприємстві; всебічний розвиток і зростання обсягів виробництва на підприємстві [24]; в) сполучні функції: виготовлення продукції виробничого й особистого споживання; продаж і постачання продукції споживачам; післяпродажне обслуговування продукції; підприємництво [24]. З огляду на сформовану структуру функцій, зазначимо, що функції зовнішнього спрямування визначають вплив підприємства на зовнішнє оточення, внутрішнього спрямування – спрямовані на забез-

печення якісного продуктивного функціонування підприємства як цілісної системи, а сполучні – виражають взаємодію із середовищем безпосереднього впливу підприємства.

Задоволення суспільних потреб виражається через задоволення економічного інтересу, що проявляється до результатів функціонування підприємства з боку зовнішнього середовища. Функцією підприємства в контексті економічної функціональності є розвиток господарюючих суб'єктів зовнішнього середовища, що, своєю чергою, формуватимуть якісніші умови його функціонування. Таким чином, за ознакою зовнішнього спрямування – «розвиток зовнішнього середовища» – економічна функціональність підприємства визначатиметься експлуатаційною придатністю у розвитку суб'єктів зовнішнього середовища за його спроможності відповідати експлуатаційним потребам держави, економіки й її реального сектору.

Із розвитком економічної теорії цільові функції підприємства змінювалися. Зокрема, згідно з дослідженнями Г.В. Ситник, після 2000 р. ними доречно вважати: максимізацію добробуту акціонерів (теорія агентських відносин, цілісно орієнтоване управління); забезпечення зростання (управлінська теорія фірми); забезпечення інтересів учасників господарського процесу, відсутність єдиної цілі (поведінкова теорія фірми); забезпечення виживання (теорія організації, теорія управління); забезпечення стійкого зростання (концепція стійкого зростання, ресурсна теорія фірми); створення цінності для усіх зацікавлених сторін (теорія зацікавлених сторін, стратегічний менеджмент); створення поділяємої та організаційної цінності (стратегічний менеджмент – школа позиціонування та ресурсний підхід відповідно) [25]. Виконання економічної функції зовнішнього спрямування підприємства полягає в задоволенні потреб, а саме економічного інтересу суб'єктів екосистеми: клієнтів, інвесторів, постачальників, суб'єктів інноваційної інфраструктури, органів державної та місцевої влади. На нашу думку, взаємодія підприємства базується на збалансуванні економічних інтересів, що переважно знаходяться у протиріччі один з одним.

Пропонована економічна категорія спрямована не просто на визначення ефекту діяльності підприємства, а на встановлення ефекту його функціонування, що виражається в здатності зміни стану функціонування в розвитку підприємства.

Дієздатність виробничо-економічної системи забезпечується ефективністю функціонування її підсистем. Функціональність підприємства має ґрунтуватися на виконанні економічних функцій базових внутрішньоорганізаційних складниках – виробничому, управлінському та фінансовому, що забезпечують дію механізму перетворення вхідних потоків на продуктивний результат.

Згідно з тлумаченням Г.Б. Клейнера, підприємство – це організація, в якій на систематичній основі

Таблиця 1

Ключові змістовні ознаки категорії «економічна функціональність підприємства» та споріднених економічних категорій

Економічні категорії	Спрямованість дії					Критерій виміру
	Вплив зовнішнього спрямування		Дія внутрішнього спрямування		Ціледосягнення	
	Розвиток зовнішнього середовища	Задоволення потреб та запитів	Формування здатності ведення діяльності	Успішність та спроможність досягати поставлених цілей		
Ефективність діяльності підприємства*	Роль підприємства у розвитку економіки країни в цілому	Задоволення потреб зацікавлених сторін	Дієвість здатності давати певний ефект; здатність до стійкої життєдіяльності	Успішність та спроможність досягати поставлених цілей	Прибуток, рентабельність	
Результативність діяльності підприємства*	Сприяння руху у напрямі орієнтирів обраних суспільством	Задоволення запитів споживачів	Філософія ведення діяльності	Ступінь досягнення цілей підприємства	Ступінь отримання запланованого результату	
Продуктивність діяльності підприємства*	Корисність витрат	Ефективність використання ресурсів для задоволення споживчих продуктових потреб	Здатність виробляти корисну продукцію	Якість організації виробничої системи	Зміна обсягів виробництва, продажу й витрат	
Економічна функціональність підприємства	Експлуатаційна придатність підприємства для виконання функцій розвитку суб'єктів зовнішнього середовища	Задоволення економічних інтересів суб'єктів екосистеми на основі надання ними прав у задоволенні потреби	Здатність до зміни стану функціонування в розвитку підприємства на основі дієвості у виконанні економічних функцій комплексом внутрішньорганізаційних складових підприємства	Розширене та інноваційне відтворення ресурсів, потенціалу, здатностей та досвіду функціонування підприємства на основі матеріалізованих та не матеріалізованих факторів виробництва	Швидкість зростання у динаміці економічної віддачі залежно від підвищення економічної потужності завдяки трансформації економічного інтересу в корисний результат	

Джерело: * складено з урахуванням [1-4; 7-21]

органічно поєднуються три види процесів: виробництва продукції; реалізації продукції; відтворення витрачених ресурсів, а результатом виробництва є товарна продукція, яка після реалізації і за наявності попиту на неї дає змогу підприємству сформувати дохід і використовувати його для відновлення витрачених ресурсів і розширення виробництва [26]. Крім трьох указаних виробничо-фінансових процесів, на підприємстві повинні здійснюватися три допоміжних процеси: здійснення технологічних інновацій; проведення інновацій у сфері маркетингу та реалізації продукції; впровадження інновацій у відтворювальні процеси [26]. Таким чином, цілі підприємства в контексті змісту економічної функціональності орієнтуються на досягнення розширеного й інноваційного відтворення ресурсів, потенціалу, здатностей та досвіду функціонування підприємства на основі матеріалізованих та нематеріалізованих факторів виробництва.

За критерієм оцінювання економічна функціональність виражається як швидкість зростання в динаміці економічної віддачі залежно від підвищення економічної потужності внутрішньоорганізаційних складників підприємства завдяки трансформації економічного інтересу в корисний результат, у тому числі створений завдяки інноваційному складнику.

Висновки. Таким чином, ключовими відмінними змістовними ознаками категорії «економічна функціональність підприємства» порівняно зі спорідненими категоріями доцільно вважати такі: а) експлуатаційна придатність підприємства для виконання функцій розвитку суб'єктів зовнішнього середовища, задоволення економічних інтересів суб'єктів екосистеми на основі надання ними прав у задоволенні потреби (за впливом зовнішнього спрямування); б) здатність до зміни стану функціонування в розвитку підприємства на основі дієздатності у виконанні економічних функцій комплексом внутрішньоорганізаційних складників підприємства, розширене та інноваційне відтворення ресурсів, потенціалу, здатностей та досвіду функціонування підприємства на основі матеріалізованих та нематеріалізованих факторів виробництва (за дією внутрішнього спрямування); в) швидкість зростання в динаміці економічної віддачі залежно від підвищення економічної потужності завдяки трансформації інтересу економічних відносин в корисний результат (за критерієм виміру).

Подальші дослідження доречно присвятити інструментарію забезпечення економічної функціональності промислових підприємств.

Список літератури:

1. Надворная Г.Г. Теоретико-методические основы экономического потенциала / Г.Г. Надворная // Экономика Крыма. – 2012. – № 3'30 – С. 111–116.
2. Ускова С.И. Экономический потенциал предприятия как основа предпринимательской деятельности / С.И. Ускова // Экономика и эффективность организации производства : сб. науч. тр. по итогам междунар. науч.- практ. конф. – Брянск, 2006. – С. 139–147.
3. Євдокимов Ф.І. Дослідження категорії «економічний потенціал промислового підприємства» / Ф.І. Євдокимов, О.В. Мізіна // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – Донецьк : ДонНТУ, 2004. – Вип. 75. – С. 54–59.
4. Жудро М.М. Концептуальная методология исследования экономической сущности понятия «экономический потенциал» предприятия / М.М. Жудро // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2015. – Вип. 4. – С. 14–20.
5. Головин С.Ю. Словарь практического психолога / С.Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 800 с.
6. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников ; 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Дело, 2003. – 520 с.
7. Якимчук Т.В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах / Т.В. Якимчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 2(56). – С. 184–189 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/64624/60248>.
8. Нили Э. Призма эффективности / Э. Нили, К. Адамс, М. Кеннерли. – К. : Баланс-клуб, 2003. – 478 с.
9. Лямець В.І., Тевяшев А.Д. Системний аналіз. Вступний курс / В.І. Лямець, А.Д. Тевяшев ; 2-е вид., перероб. та доп. – Х. : ХНУРЕ, 2004. – 448 с.
10. Рац О.М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О.М. Рац // Економічний простір. – 2008. – № 15. – С. 275–286.
11. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ / Ю.П. Сурмин. – К. : МАУП, 2003. – 368 с.
12. Кравченко О.А. Забезпечення результативності і ефективності виробничої діяльності підприємства / О.А. Кравченко, В.В. Ільницький, О.І. Ульяновський // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 3(8). – С. 29–35 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html>.
13. Ковалев А.И. Показатели качества деятельности предприятий / А.И. Ковалев, А.С. Зенкин // Проблемы информатизации та управління. – 2014. – 4(48). – С. 60–67.
14. Олексюк О.І. Результативність діяльності підприємства : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 / О.І. Олексюк ; Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2009. – 33 с.
15. Догадайло Я.В. Критерії економічної результативності звичайної діяльності підприємства / Я.В. Догадайло // Економіка транспортного комплексу. – 2013. – Вип. 21. – С. 86–97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ektk_2013_21_10.
16. Тищенко А.Н. Экономическая результативность деятельности предприятий : [монография] / А.Н. Тищенко, Н.А. Кизим, Я.В. Догадайло. – Х. : ИНЖЭК, 2005. – 144 с.
17. Парфенов В.А. Производительность организации: вопросы методологии / В.А. Парфенов // Экономика и управление. – 2010. – № 8(69). – С. 117–122.

18. Єременко В.О. Підвищення продуктивності: теорія, світовий досвід, шлях України / В.О. Єременко. – Краматорськ : Видавництво центру продуктивності Міністерства праці та соціальної політики України, 2000. – 397 с.
19. Большой экономический словарь / М.Ю. Агафонова, А.Н. Азрилиян, С.И. Дегтярев [и др.]; под ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Правовая культура, 1994. – 525 с.
20. Сербиновский Б.Ю. Производительность предприятия и труда: управление и контроллинг / Б.Ю. Сербиновский // Научный журнал КубГАУ. – 2011. – № 67(03) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <file:///C:/Users/%D0%9A%D0%B0%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/proizvoditelnost-predpriyatiya-i-truda-upravlenie-i-kontrolling.pdf>.
21. Капінус Л.В. Теоретичні основи сучасної концепції продуктивності / Л.В. Капінус // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2007. – № 22. – С. 116–119.
22. Новейший философский словарь / Сост. и гл. науч. ред. А.А. Грицанов. – Минск : Книжный дом, 1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.e-reading.club/book.php?book=149350>.
23. Зотов В.В. Проблемы институционального анализа российских предприятий / В.В. Зотов, В.Ф. Пресняков, В.О. Розенталь // Экономическая наука современной России. – 2002. – № 3. – С. 40–55.
24. Теплов В.П. Словарь по экономической теории / В.П. Теплов. – Новосибирск : РГТЭУ, 2007. – 136 с.
25. Ситник Г.В. Цільова функція підприємства: еволюція концепцій та сучасні погляди / Г.В. Ситник // Проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 243–254.
26. Клейнер Г.Б. Институциональная структура предприятия и стратегическое планирование / Г.Б. Клейнер // Государственный университет управления 2004. – 29 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleiner.ru/wp-content/uploads/2014/12/in-st-pr-20041.pdf>.